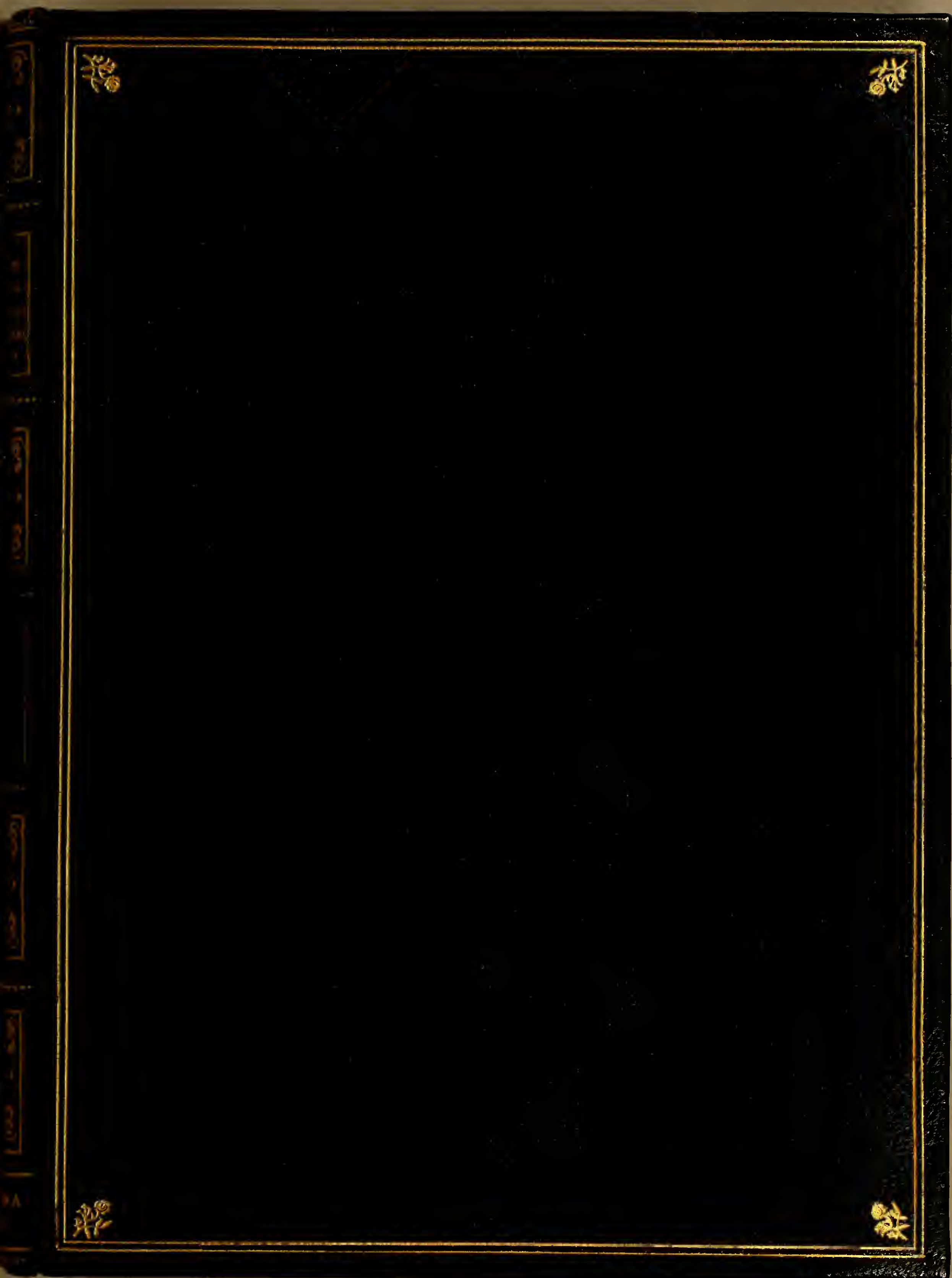

25

JOSEPHI
DURAM
THEOLOGI CONIMBRICENSIS
O. E. S. A.
PRO ANNUA STUDIORUM INSTAURATIONE

ORATIO

PERAMBULANTEM me ſæpenumero, VIRI ACADEMICI, & antiqua Luſitanorum Oppida perviſentem, cum in ſuperba maiorum noſtrorum monumenta incidiſſem, templa, turres, arces, palatia, mauſulea, mirum, quantus animo de veteri Luſitanorum gloria ſtupor inceſſit.

Intuebar enim, & cogitatione defixus mirabar confectas ALPHONSI PRIMI ævo baſilicas Oliſipone, Conimbricæ, Alcobatiæ maximas & pulcherrimo artis opere elaboratas: JOANNIS item PRIMI atque EMMANUELIS MAGNI immenſas ad tropæum victoriæ molitiones; Cenotaphia Regum ſumtu atque arte miranda: Ut multa quidem atque permagna cum jactent Itali vetuſta ædificiorum miracula; maiora

tamen,

tamen, atque iſtis fortaſſe paria non oſtendant. (1)

Ergo ne (mecum enim ipſe ſtupens ajebam) iſta noſtri? Parva ſcilicet illa Luſitanorum manus, quæ ALPHONSO Duce, Arabas Luſitaniæ ea tempeſtate inquilinos, vel pugnando expulit, vel ſub jugum miſſos repreſſit; pauci illi, inquam, numero homines, uti armorum laude multum, ita minus (ut arbitrère) artium atque Sapientiæ laude præclari, iſti ſcilicet iſta! iſta adgreſſi ſint, delinearint, conſtruxerint? Altera, puto, illi manu gladium; ſcalprum altera molientes, Maurorum hinc acies fregerint; murorum hinc pinnas extruxerint.

Quantas illi intra ſeculum arces, oppida, quantas potuerint conlapſas urbes reficere; quantum rei agrariæ ſtudere; quam aptas lanificii operas ad uſum gentis tractare; quali vero in his omnibus induſtria, dexteritate, artificio uti conſueverint, id unum argumento fuerit, ſolam ſibi ad tantos ſumtus LUSITANIAM ſuffeciſſe: nullius gentis, nullius exteræ manus ope uſam, in ſumma rerum omnium copia redundâſſe.

Jam ſancta, quæ tum temporis erat, Religionis facies; germana morum ſinceritas, & candor; veneranda legum majeſtas abs ipſis REGUM noſtrorum

(1) Nihil hic per hiperbolem dictum: Mediolanenſis Baſilica major, Senenſis, Piſana, aliæ, ut magni ab architectis fiant, nihil eis concedit pulcherrima illa a Joanne I. B. Virgini pro victoria conſecrata. Templum vero Bethlemiticum Philippus II. Hiſpaniarum Rex ad oſtium Tagi cum vidiſſet: nihil, inquit, in Eſcuriali peregimus.

rum inſtitutis accipito : Si quando enim ab armis vacare licuit , mos erat (quem morem Principes quoque Viri ad Regis exemplum tenuére) inter pſalentes monachorum turmas otiari ; jus fasque populis perpetuò dicere, ac Viris Conſultiſſimis comitatos univerſam vicatim Luſitaniam peragráre ; ſiquid ſeu mali graſſaretur , ſeu boni uſquam foret , præmio pœnave adficere ; ubique , ſtatim , ac omnibus æqui bónique conſulere. Hæc indoles , hæc facies , hæc primæva gentis noſtræ lex erat.

Quæ ego quidem cum plurima atque præclarè a noſtratibus geſta conſidero ; inſtitutionibus ad hæc omnia caruiſſe homines noſtros non adſentior. Fuerint , opus eſt , artium atque diſciplinarum ſcholæ, Inſtitutores , præcepta. Ecquis enim feciſſe eos , quæ neſcierint , putet ? aut quis tanta exiſtimet , tamque præclara , caſu , neque magno artis uſu atque inſtitutione conſtaſſe ?

Quî enim abſque mathéſi tot moles , tam apte, tam pulchra , tam ad artis amuſſim compoſitas extruxiſſent ? Quî vero præter diligens naturæ ſtudium (1) metallurgiam , atque ipſius uſum tractaſſent?

 Minii

(1) Naturæ ſtudium appello non vanas , & ambiguas de Coſmogonia hipotheſes ; neque Peripateticas illas Arabum ſubtilitates , quæ ad communes vitæ uſus , puta rem agrariam , veſtiariam , metallurgicam , architectonicam , nauticam prorſus ineptæ ſunt , ac inutiles : ut ut veteres & recentes ſiſtematum fautores de ingenioſis ſibi meditamentis plaudant : Naturae studium ſeu *Phiſichen* voco theorias in primis Zoologicas , Botanicas , metallurgicas , ſtaticas inſuper , hidroſtaticas , tacticas , alias , quæ juvandis hominibus , & publicæ Rei felicitati inſerviant.

Minii, aluminis, goſſipii, oriſæ, ſacchari, & quæ multa nos modo è diſſitis terrarum plagis advehimus; iſtorum illi omnium copiam & ſibi & exteris quî paraſſent? Paraſſe enim illos iſta, atque in ſumma rerum omnium ubertate vixiſſe annales temporum illorum tabulæ prodiderunt. (1)

Nec diu iſta privatim. DIONYSIO & ELISABETHA Auguſtis (proh aurea & noſtrorum ſimillima tempora !) ab univerſis Regni Ordinibus de PUBLICO INSTITUENDO STUDIO ſupplicatum eſt : quo ſtudio licitas omnes ſcientias Luſitani homines edocerentur. (2)

Proviſum ad Sacerdotii inſtitutionem de Regulis Eccleſiæ perdiſcendis : ad magiſtratuum vero diſciplinam de Patriæ conſuetudinibus , atque Regum legibus ad germanum ac Sanctum NATURÆ JUS expri-

(1) Luſitaniam ab Alphonſi I. temporibus ad Emmanuelis magni tempora in his ſtudiis in dies profeciſſe , principio quidem monumenta ipſa teſtantur. Quot enim artes in uſu habuiſſe homines illos oportet , qui parvo numero , ac tempore non ſatis longo tot arces , oppida , templa conſtruxerint : tot claſſes pararint , tot exercitus ; tot bella adverſus conterminos in Europa , & Africa feliciter inierint ? De Sacchari & Oriſæ cultura apud maiores noſtros teſtatur ex veterum documento Bernardus de Brito : de ceteris paſſim alii memorant , è quorum numero legendi omnino ſunt Nunes de Leaõ in Deſcriptione Luſitaniæ c. 14. Faria & Souſa in Epitome p. 2. c. 1.

(2) Dioniſius Rex Luſitanorum potentiſſimus Conimbricæ primum , poſt hac Oliſipone , iterum vero Conimbricæ ſtudia conſtituit. Joannes I. Oliſiponem denuo migrare fecit. Parabat ea iterum Conimbricæ conſtituere Alphonſus V. quod Optimi Regis decretum non niſi Joanne III. Rege perfectum eſt. Cauſa tot migrationum fuerat , ut pro rerum vicibus , inibi ſtudia reſiderent , ubi a tumultu rerum urbanarum ſtudioſi homines longius abſcederent.

(1) exprimendis : tum ad ſanitatem quoque hominum contuendam Res Phisica tractari juſſa, quæ ipſa Medica non imprudenter his temporibus putabatur. (2)

Rei Theologicæ S. Dominici, atque Franciſci alumnis partes delatæ, monachis recens ab inſtitutione ſua ſanctiſſimis. Ii autem formandæ, tuendæ, ac roborandæ inter Luſitanos Fidei curam ſuſceperant, homines, qui ſanctitate morum, ſimplicitate dogmatum, (3) ſublimitate præceptionum ex Antonii Oliſiponenſis, & Ægidii Viſenſis diſciplina profecerant. Hi quippe Dominicanis & Franciſcano-

 rum

(1) Juriſprudentia tum ad regulas ipſas ſeu conſtituta Principum memoriter ediſcenda continebatur. Addebantur gloſſemata, ea tamen pauca numero & perbrevia ad obſcuritates, ſi quæ forent, tollendas. Utinam ſimplex illa methodus reviviſceret, ecquis enim tanta & tot volumina in quæ poſt modum Jus excrevit vel percurrere queat? Cum ars longa ſit, vita brevis & cet. Jus Civile Romanum vix ea tempeſtate innoteſcere apud Italos cæperat. Quamobrem Civilis eorum temporum Juriſprudentia ad Jus præſertim Patrium pertinuit; quod naturali partim lumine, partim conſuetudinibus interpretabantur. Iſta qui noſſent, Rempublicam gerere, & officia, quæ opus erant, exercere tam probè noverant, quam ſanctus æquitatis amor & ſinceri maiorum noſtrorum mores teſtantur. Profecto nunquam Romana Juriſprudentia caſtius in moribus Romanorum obtinuit, quam cum minus interpretibus licuit.

(2) Medici tunc ut plurimum Empirici erant: frequentiùs autem Medicæ arti incubuere ſub hæc tempora Hebrei & Arabes; quod Aſiam, & Africam perluſtrantes medicinales herbas & id genus medicamina ex oblata occaſione noſcere, & ad noſtrates perducere poterant. Sub Luſitanas autem expeditiones cum Africa, & Oriens nobis patuiſſet, non dificile & nos ſpecies illas medicaminum & cognovimus & ad Europam navigando perduximus. De cetero non ſpernendi ea tempeſtate Medici ex Arabum & Hebreorum numero fuere, qui inter Luſitanos nati, & commorati ſunt.

(3) Theologiam, nondum ſatis Thomiſtica & Scoti doctrina ſub hæc tempora difuſa, vero ſimilius eſt Dominicanos ex B. Ægidii Viſenſis tunc temporis Conimbricæ anteceſſoris diſciplina; ſimiliter Franciſcanos ex primitivis Ordinis alumnis qui apud Italos ſub S. Antonii præceptionibus eruditi fuerant, primævam inter nos diſputandi rationem tenuiſſe: ſcilicet textum ſimpliciter ediſcere, ubi obſcurus eſſet, breviter exponere, Scripturæ autem præſertim ſanctæ vacare.

rum ſtudiis Luſitani & ipſi doctiſſimi præluxére. Ut videris quali Theologiæ ſtudio, quam pura methodo, quam ſanctis Profeſſoribus maiores noſtri in doctrina Fidei nutricati ſint.

Hic Vos ego, Auditores Optimi, ad ea mecum percurrenda ſtudia, inviſenda gimnaſia, conſulenda oracula, ad ſanctam, veram, primævam Luſitanæ inſtitutionis ſapientiam inter noſtrates reſtituendam invito. Ingredimini, ſi lubet, Sanctam Theologiæ Academiam à Viris ductam pœnitentiâ, oratione, vigiliis, ut ſub initia præſertim fuere, confectis. Putas ne homines in ſubſelliis manibus, pedibuſque ferarum in modum bacchantes; putas ne videris rabido ac ſpumanti ore, ac tantum non pugnis quotquot proprius aderint, impetentes?

Aut vero ſophiſtarum aulas ingreſſos ad eorum vos genus introiſſe creditis, qui adverſarii tantum deprimendi impetu, ſillogiſmum intorqueant? Et erit hæc ſane Optima diſputandi ratio, niſi quod, uſu in naturam verſo, ſine rabie tandem (neſcio quo fato) (1) non ſonat: aut equidem Probabiliſtarum hic

(1) Methodum Sillogiſticam, & ſcholæ ſubtilitates ſerius ad nos advectas fuiſſe poſtmodum commonſtrabitur. Et quidem ſillogiſmo nihil aptius eſt ad optimam diſputationem; ſed conjuncta dudum ei fuit vocum ambiguarum uſurpatio, prurigo item neſcio quæ fallendi adverſarios & in caſſes ſophiſmatibus obtentos involvendi; dein contentioſus quidam ardor qui aſſuetos ad clamores & motus inconditos, & frugi viro incongruos inducit. Quamobrem præferenda, ad tempus ſaltem, videtur maiorum noſtrorum methodus, quam magiſtra omnes natura didicimus, videlicet obſcura ſingula interrogandi; tum omnium, quæ accepimus, complexione facta, ultimum de re quavis judicium fieri oportet.

hic magiſtros adeſſe cenſetis ? Ita quippe genus hominum in primis pervicax appellari ſolet, qui omnia in dubium vertere ; qui dubia poſtmodum pro veris accipere ; qui nil veri, nil ſolidi aut meditando quærant, aut vero diſputando ſuſtineant.

Proh Deus immortalis ! quales Viros, & quam diverſos ab illis ! Quam ſanctâ iſti pace, quam pio, quam intento animi & cordis intuitu in Sacrarum Scripturarum Oracula, in Patrum ac veterum, non diſtortam, non vanam, non ad fucum indoctis faciendum compoſitam ; ſed ſanctam, puram, ſinceram, germaniſſimam intelligentiam meditantur ! Alumnos inſpicite, quales ſanctorum fuiſſe oportuit : quam illi ſobrii, modeſti ! quanta in mutua inter ſe invicem interpellatione gravitas, tranquillitas, pax ! Quam ſunt omnes ad id, quod agitur, adtentiſſimi ! Et Theologia quidem priſcis Academiæ temporibus à reliquis ſcholis aliis ſejunctim habebatur.

En illa alia ad ceteras ſcientias pertinentia gimnaſia. Rem (1) Grammaticam ad vernaculi idiomatis emendationem, tum ad correctæ latinitatis ſtudium

(1) Grammatica quo apud nos loco eſſet Dioniſii temporibus phraſis ſtatutorum Academiæ manifeſtat, minime abſurda, & Bernardo de Brito Viro Cl. viſa etiam perelegans. Ad Emmanuelis Magni tempora Grammatica uſi ſumus Itali hominis ; tum Stephanus Cavalerius Vir Latini idiomatis callentiſſimus primus inter Hiſpanos & Luſitanos Grammaticam edidit luculentam quæ tipis Oliſipone edita fuit anno Dñi 1516. Fuit hic Magiſter Reſendii Viri Cl. nec temperare mihi poſſum quin Epigrammatis prælongi meminerim in calce libri appoſiti, quod ex tempore ab Emmanuelle Cavalerio recitatum fuiſſe ſcribitur. Dignum illud quidem eſt, quod Naſo, ſi ex tempore recitaret, concineret. Nunc ſane vix crediderim tam pulchre & latine aliquem ex tempore dicturum.

dium comparabant. Tum primum Pierides ad Mondæ fluenta cecinere, Giraldius Lusitanæ Poeseos præformator; (1) Dionysius item Rex musarum ipse quoque nostrarum prælusor: (2) Nec intacta Hebraici & Arabici sermonis rudimenta fuere; quod Mauris, & Hebreis edomitæ regionis incolis nedum pulsis, Commercium Lusitanos homines ad vulgata illa idiomata perdiscenda cogebat.

Cogitandi vero artem quâ ratione maiores nostri pertractaverint; cogitata ipsa nos docent: nihil enim decretis eorum temporum, legibus, constitutis simplicius, nil uberius, nil masculo dicendi vigore castius. Statuta ipsa studiorum ac privilegia, quæ latinitate ab his temporibus donata præ manibus adhuc sunt, quanta sermonis elegantia nitent! quo sententiarum pondere! quanta jubendi prudentia ac majestate concepta! ut nihil propemodum de meliori in his sæculo desideres.

Porrò ad mathesim quod adtinet, Reges ipsi ac militares Viri profiteri consueverant. Dionysium sane Regem Sapientissimum de Tactice & militari arte non inscitè (ut ea ferebant tempora) perscripsisse cognovimus. Profecto qui, confirmata jam studiorum ratione, consecuti sunt Principes nihil habue-

---

(1) Dionisium Regem Lusitaniæ carmina vernacule scripsisse historiographi nostri testantur.

(2) Erat itidem his temporibus Alphonsus Giraldius poeta non ineptus. Qui Prælium cecinit *do Salado*.

buerunt antiquius, quam ut Rem Mathematicam Regiam in primis sobolem; tum nobilitatem quoque Lusitanam edocerent. Id Joanne Primo Rege, elapso ab institutione studiorum sesquialtero nedum seculo, in Regiis Lusitaniæ Principibus Eduardo, subinde Rege, Petro, Ferdinando, & Alphonso V. Rege strenuo simul & sapientissimo perspectum est. (1)

Quo vero Te nomine appellem, HENRICE PRINCEPS AMPLISSIME? Tu sacras, & humanas literas impense diligens tuorum tecum subditorum corda ad altiora studia pertraxisti: Tu Regias tibi præstitas Olisipone Œdes ad habendos publici Studii cœtus donasti: Tu censu ea tempestate amplissimo Theologiæ Præceptores auxisti: Tu istum, quem modo de annua studiorum inauguratione conventum agimus, edicto perpetuo convocasti: sed minora ista sunto.

Tu Patriæ vere Parens Regiam Matheseos societatem, (2) Tu Nauticæ rei scholam clarissimam:

 Tu

(1) Notius est quam ut hic oporteat testes adducere, quanta Lusitanorum Principum post Joannem I. studia fuerint, & quam impigre Mathesi & Nauticæ vacaverint. Illud tamen neutiquam ommittendum Alphonsum Quintum de numero stellarum constellationis quæ *Canis* dicitur, docte commentatum esse.

(2) Henricus Visensis Dux & Lusitaniæ Infans non sine numine, ut ferunt, cum ad Artrabrum secessisset, Africam Occidentalem lustrari jussit. Societas ad id Lacobrigæ instituta, quæ quamvis ad corrogandas pro sumtu pecunias inita sit; tamen ad rem istius instituti peragendam Astronomiæ, Cosmographiæ, nauticæ, & Mathesis, ubi oporteret, universæ peritissimos quosque evocavit. Præerat his omnibus Henricus Princeps qui eô, quadraginta annorum studia convertit, Ferdinando item Principe in eandem cum eo spartam intento: atque ut erat Henricus explorandæ rerum naturæ cupidissimus, non parva ei studiorum pars fuit, adlatas in dies novas species observare, & caussas & effecta perscrutari.

Tu quoque primus pulcherrimum naturæ ſtudium, ſeceſſu ad Artrabum facto, quaſi in totius ſpecula Occeani conlocaſti: Ibi vero homines quotquot in Luſitania reperibas ad præclara illa ſtudia dexterrimos tuis tuorumque ſudoribus præformabas. Te auctore, huc illuc ad remotiſſimas mundi plagas ſcitiſſimus quiſque pro ſphæræ ambitu reſerando, metiendo, luſtrando mittebatur. Quanta ſcilicet hinc univerſo terrarum Orbi bona ſunt nata! Columnis, Te Duce, Herculeis ad fabulas amandatis, plus ultra Luſitanorum virtus excurrit: diſrupta navigationis repagula: apertæ Orbis in immenſum latentis januæ: recluſæ Fortunatarum, ac Heſperidum Beatæ olim creditæ regiones.

Tum quæ prodigia ad Regiam Henricianam Societatem adlata! Inſulæ in dies enaſci videbantur: Æthiopia Occidentalis univerſa patuit; auro, gemmis, innumeriſque onuſta divitiis. Sol ipſe ubi altiſſimus cœlo graditur, comſumtis umbris, & æquatis diei noctibus alter mortalibus à noto illo videbatur.

Quot interim & quam celebres Regiæ ſcientiarum ſocietatis alumni! Pereſtellos taceo, Betancurtios, Vaſeos, Camaras, Balartios, alios, quorum modo nomina Inſularum, regionum, regnorumque nominibus commutata; ut Africæ novas adferunt appellationes, ita æternam hominibus gloriam peperere.

Unum

Unum ego præ ceteris fama celebratiſſimum nominabo Vascum de Gama : quem Virum Mathematicæ, & Nauticæ peritiſſimum (Algarbienſi nempe in ora in ipſa Henrici domo adoleverat) (1) quem , inquam , Virum Emmanuel Rex Luſitaniæ Potentiſſimus ad Indicas perluſtrandas oras emiſerat. Quantus vir ille in Matheſi fuerit , quantus in Nautica! qui tot ſirtes , tot maria , tot emenſus pericula dimidium pluſquam mundi habuimus , adinvenit. (2)

Erat ea tempeſtate Regia naturalium ſcientiarum ſocietas , amiſſo Henrico Principe , ſub Joannis II. Regis Sapientiſſimi Curis , nihilo quam prius fuerat minus , in Luſitania celebris. Præerat cætui ampliſſimo & vere Regio Ortizius Epiſcopus , membra vero longe celebriora Joſephus Medicæ artis Profeſſor , Rutericus , Covillanius , Seco, quorum præſertim opera Aſtrolabii , jubente , & adjuvan-

(1) Vaſcus de Gama cum octavum ſupra viceſimum annum impleſſet ad tantum opus ab Emmanuelle Rege deſtinatur anno Dñi 1497. a deceſſu Henrici Principis 35. Erat Vaſcus iſte Stephani Filius qui Ferdinandi Principis adminiſter fuerat. Ferdinando autem huic eadem cum Henrico domus , eadem ſtudia fuere , quippe quem ſibi Henricus adoptaverat. Quare Vaſcus etſi emortuo jam Henrico natus , domi apud Ferdinandum adoleverat , quæ eadem Henrici domus erat.

(2) Joannes II. Luſitaniæ Rex , Henriciana Societate in Regiam translata , Ortizium Epiſcopum Virum in rebus mathematicis clariſſimum cæteris præfecit ſociis , quorum , ſi cupis elogia , apud Luſitanam Bibliotecam legas. Porrò aſtrolabii inventus , quo tantum ſocietas illa clariſſima immortalis foret , nemo eſt, qui ſociis Luſitanis invideat. Legendus tamen de his Petrus Maffeius Rerum Indicarum lib. 1. pag. 7. antiquioris editionis.

juvante Rege inventum mirabile perfectum eſt. Emiſſi homines in Coſmographia peritiſſimi, qui Aſiam (Indiam vero maxime) qui Arabiam, & Ætiopiam terreſtri itinere perluſtrarent, ſi quid in naturæ theſauris mirum; ſiquid in populorum ſive moribus, ſive armis inſolens, id vero omne ad Regem, atque Regiam doctiſſimorum hominum ſocietatem illam referrent. Si quos autem ad nauticam rem inſtitui oportuerat, Henricianis proluſionibus, præclaræ illi nauticæ rei ſcholæ tradebantur. Quo factum eſt, ut Viri ſequenti ævo clariſſimi ad tantam poſtmodum terrâ marique laudem pervenerint.

Prodiit ex eorum numero immortalis ille Vir (Typhin ego appellem, cujus nomini ſors invidit) cujus videlicet navigatione & inventu edoctus Americam aliena laude Columbus invenit. (1) Prodiere ad ſummam Luſitanorum gloriam Almeida, Paciecus, Albuquercius, Magellanius, Caſtrius; quorum quidam Vetuſtæ Henricianæ ſocietatis germina fuere; ceteri vero qui ex eadem profluxerant diſciplina. Hi porrò quales & quanti in Tactica, Tormen-

(1) Vetus & nota hiſtoria eſt Columbum hominem Genuenſem ad Inſulam *a materia* dictam commigraſſe; inibi vero pixides nauticas vel facere vel vendere conſueviſſe: acceſſiſſe autem ad hominem, navarchum (gens & nomen Columbus reticuit) ſibi perfamiliarem qui cum domi apud Columbum deceſſiſſet, inventas a ſe plagas in charta nautica deſignatas reliquit, quibus uſus Columbus Americam detexit. Gomara auctor Hiſpanus fere Coævus Luſitanum ſuſpica ur fuiſſe: quod & ego exiſtimo; nec enim alias pateret facile aditus exteris navigiis ad Novam Inſulæ Coloniam: quod Luſitani ſemper vetare ab his exteros conſueverint.

mentaria, Nautica, & Coſmographia fuerint, non ego mortales ipſos teſtes, aut encomiaſtas quæro. India ipſa loquatur: quod de ſe Albuquercius Emmanueli olim Regi moribundus reſcripſerat.

Claſſes Turcarum loquantur, quæ gens invicta bello tum temporis habebatur, arte, nedum viribus tantum, demerſæ, devictæ, diſſipatæ: Perſarum fortiſſima dudum pectora parvo numero, non parvo tamen militaris ſcientiæ uſu ſub jugum miſſa: loquantur arces tota Aſia munitiſſimæ: propugnacula adamuſſim mathematicæ artis conſtructa: loquantur immenſa marium, Regnorum, Inſularum ſpatia per ſex ferè leucarum millia ad oram maritimam domita; tum per vaſta mediterranea conluſtrata.

Quas vero tum naturæ ſpecies, quas divitias, infelix & nugis tunc inhærens Philoſophia, quæ ſpectacula ad futura olim præclara ſtudia comparabat! Populorum nempe mores, leges, ingenia, conſuetudines: animalium quoque, plantarum, mineralium genera, uſus, vires, ventorum periodi, viciſſitudines; ſed & vorticum, ſirtium, Euriporum, tempeſtatumque inauditum antiquis nomen ad Orbis univerſi inſtitutionem in Luſitanorum chartis deſcripta ſunt.

Viden, quantum paucorum hominum ſocietas potuit, quos non ambitus honorum, non diſputandi, atque adverſarios deprimendi pruritus: non pin-

gues Sacerdotiorum ſpes , aut vero expectati Magiſtratuum cenſus ampliſſimi ; ſed publica regni utilitas , ſed ſancta Patriæ Caritas , atque ditiſſimus præ divitiarum omnium compendio , ſcientiarum in ſe ipſis fructus , pulchritudo , maieſtas ; non ad bella , non ad pugnas , ad ſectas , rixasque verborum ; ſed ad quietam , amicam , ſanctam ſcientiarum ſocietatem ad Artrabri ſpeculam illam continuit.

Inibi vero homines de totius Orbis felicitate benemerentiſſimi conſeſſus ſub Henrico Principe frequentes inire : ſiquid quiſque ſive experimento , ſive ſtudio exploraſſet , in commune conferre : tum commiſſam ſibi quiſque ſpartam adornare : Quis quid poſſet, opportune inquirere ; poſthac de adinventis apud ceteros in conſeſſu omnes rationem reddere. Quæ cum ego mecum matura meditatione perpendo , Regiarum modo ſocietatum , quæ Pariſiis , Londini , Petropoli , Berolini , alibi tanto gentium illarum plauſu celebrantur , exemplar in noſtris atque proluſionem quandam intueor. Quid enim , cedo , aliud iſti , quam quod Regiæ Henricianæ ſocietatis membra fecerunt ?

Fuere qui parem ſibi laudem in reliquis etiam ſtudiis promeriti ſint ; Theologi ex veteri maiorum noſtrorum diſciplina egregii Alphonſus Princeps , Portugallius , Paiva , Oſorius , Caſalius , a Martiribus , Oleaſter , Pintus , Oſorius alter , plures. Philoſo-

losophi Ludovicus Princeps, Maria utraque Emmanuelis filia, ac neptis, Joannes XXI. Pont. Max. (olim Petrus Hispanus dictus) ob summam Dialectices celebratissimus: Philologi summis hominibus componendi Resendius, Statius, Goesius, Menætius, Vasconcellos: Historiographi Pina, Lopesius, Barrius, Nunius, Castanedius: Poetæ Miranda, Bernardius, Camonius, Lupus. Jurisprudentum specimen esto Patriarum sub Emmanuele Magno legum Codex; tanto ille æquitatis lumine comparatus, ut si gentium aliarum committas legibus, aut nulla in iis sint, quæ jam nostrates invideant; aut plura in nostris, externis etiam invidenda.

Oho Superûm fidem! quid ego monstri video? Ubinam modo hæc omnia? Quo tam ista repentino turbine diflata sunt? Quorsum tanta hominum nostrorum celebritas abiit, excessit, aufugit? Seculo namque XVI. vix dum medium prætergresso, nulla optimarum artium; nulla Matheseos; investigationum quoque naturalium nulla, nisi marcida quædam & intermortua veteris sapientiæ lipsana restabant.

Vertente autem in XVII. ævo tum vero squallere omnia, corrumpi, deturpari: tum vepribus cuncta, atque spinis obsita vastam in arce ipsa bonarum artium solitudinem minabantur. (1) Ma-

(1) Viros sane doctissimos Academiæ, Joanne III. Rege, præfectos fuisse nemo nisi effrons inficias eat: Verum Scientiarum methodus simplici qua utebantur nostrates postponenda fuerat: illa namque eristica & contentiosa disputandi ratione, tum inutilioribus omissis quæstionibus emendatio Scientiarum recens constat.

Mathesin vix unus alterve ex nova disciplina edocuit: paucissimi autem obscuratam dudum, atque ad militares & nauticos usus minime jam accomodatam didicére. Disparuit viva illa Philosophia quæ Mathesi ipsi immixta, in conlustrandis toto orbe naturæ miraculis profecerat. (1) Emarcuit nauticæ rei vigor, quo ceteras longe alias gentes præcelluimus.

Neque non perstitit in miserrimo ad ea tempora Conimbricensi studio Theologia, Jurisprudentia, & Ars, utcumque, medica; atque ut sunt Lusitanorum ingenia ad omne disputandi genus acerrima; perstitére ista quidem non sine magna in eo genere commendatione. Ast quantæ in pertractandis rebus vitiligationes, logomachiæ, nugæ! Vos ipsi nempe (nec est quod ego miseranda ista refricem) vidistis passim, risistis sæpe, persæpius deplorastis. Quorum quidem cum causas memini miserabiles, immane! quam ego totus in auctores ignesco.

Fuerant octo abínde seculis Parisienses in Gallia scholæ, fama quidem apud mortales vulgò laudatissimæ. Laudabant tamen qui eodem, quo homines malo laborabant. His vero hæc ratio studiorum

---

(1) Mathesis & Philosophia naturalis Viros doctissimos antecessores habuit; sed ad usum Scientiarum illarum non perinde opportunos. Hujusmodi quippe studia si a Viris militaribus, vel ab iis, qui nauticæ & naturæ in locis ipsis observandæ apti sint, removeantur; omnia ad steriles & jejunas theorias recident. Porro Viri ad sacra destinati, qui hæc tractarent?

rum fuit: Theologiam primum & Juriſprudentiam ſubtilibus in dies quæſtionibus replere: Scripturam, PP. & Concilia ambiguis & ad omnia paratis vocabulis interpretari, etſi quidem adverſarentur, eludere: Philoſophia, & Medica ineptire ejuſmodi amphibologiis aſſuetæ, nulli fere uſui erant. Unum ceteris exemplar eſto diſſidium adverſus Petrum Ramum ſubortum de Logicæ definitione, quod interpellata etiam Senatus Regii auctoritate, non niſi miſelli illius ſanguine conquievit. Næ: ferox nimis ſillogiſmi furor! Atque hæc peſtis Salmanticam, Patavium, Bononiam, atque Academias ea tempeſtate plures infecerat.

Nos vero homines ad ea uſque tempora feliciſſimi nugas illas nugarum ſapientiſſima inſcitia neſcivimus, Realium, Nominalium, Integralium, Formaliſtarum pugnas, rixas, logomachias tanto ſcholarum pulvere, ac partium æſtu nihil, niſi æternam mentibus confuſionem adflantes. Nos, inquam, terque, quaterque beati, qui ſophiſmatum regionem, veluti Æoliam illam ventorum Patriam fugientes, chimerarum regna neſcivimus. Quo enim tempore illi formalitatum umbras, ac præciſionum manes ac lemures inſectabantur; Curæ nos de Occeano perluſtrando; de Cœli metiendo ſpatio; de Fide in barbaras ac ſemotas gentes adferenda, deque patefaciendo hominibus terrarum Orbe diſtinebant.

Fue

Fuerunt ſummo Luſitaniæ malo inſani Conſules, qui JOANNI TERTIO Regi piiſſimo obreperent; atque ut erat ille ſubditorum gloriæ cupidiſſimus, hominem ad hæc in Luſitaniam evocanda monſtra pellicerent; magnificam porrò ſpem de erudiendis ea ratione Luſitanorum populis ſuggerentes.

Miſſi heu me! at prorſus miſſi ex Luſitana gente duo ſupra ſeptuaginta juvenes generoſi, (quodque magis dolendum) utilioribus Patriæ ſtudiis detracti, qui Pariſiis Philoſophiam, Theologiam, & Juriſprudentiam illam Eriſticam ediſcerent; edoctam vero in Luſitaniam tanti ignaram mali perferrent: qui nos videlicet homines ad ea tempora ſimplici atque germana Philoſophia uſos ſophiſtarum lue illa inficerent, peſſundarent, exterminarent.

Tum vero (nefas!) Luſitana gimnaſia, antiqua illa & priſci moris methodo abrogata, furere viſa ſunt. Audire enim fuit domitores illos terrarum, emenſores Orbis, cœleſtium, quâ late patent, tractuum veſtigatores ab uſu iſtorum deſinere, & veluti Herculem in Deianiræ, ita eos in ſophiſtices ſinu marceſſere: tum ſumma laterum vi de potentia materiæ, de formarum appetitu, de formis ipſis (an larvis ac ſpectris?) diu noctuque in Conimbricenſi gimnaſio diſputare. Quid ultra? ii medio tandem elapſo ſeculo fuimus, qui vix antiquæ olim Luſitanorum gloriæ meminerimus.

Evanuit a Theologorum ſcholis ſancta illa, & maio-

maioribus noſtris cariſſima Scripturarum meditatio: quanto autem Rei Eccleſiaſticæ impendio, ii norunt qui ineptas, ne dicam ſtultas concionum fabulas audierunt. Itum in Patrum ſententias a Lombardo collectas; ſeu magis obtorto collo ad ſcientiæ Mediæ & Phiſicæ Prædeterminationis ambages, quas illi nunquam cogitavere, quanto æſtu partium (Deus bone!) pertracti ſunt. Periit navigandi ardor, periere Nautica, Tactica, Coſmographica, pulcherrima noſtratum ſtudia; neque aliud niſi putidas illas materias, ac formas ubique evomere diſcebamus.

At Gallorum natio, quæ tantum in plagas noſtras malum emiſerat, de emendatione ipſi ſtatim Diſciplinarum ſeriò inter ſe cogitare: (1) Societatem Scientiarum, qualem nos ſub Henrico olim Principe inieramus, obire: Matheſin, Nauticen, Commercii quoque & colendi agri ſtudia celebrare. Amandata e veſtigio vaniſſimarum ex Arabica Diſciplina inſtitutionum methodus, vel ad ſpectaculum & riſum in angulo tolerata: Simplex, germana, & publicæ utilitati inſerviens ſtudiorum ratio prælata eſt.

Quanto autem hæc Reipublicæ compendio fa-

(1) Societatum genus duplex: aliæ ſcientiis theoriâ tantum incumbunt ut Regia Pariſienſis, Londinenſis, aliæ: nonnullæ mixtim Commercio & his ſcientiis (cætu ad id hominum doctiſſimorum electo, quod conſilium ſocietatis appellant) vacare ſolent, quæ ad commercii, & nauticæ rem faciunt: hæ Hollandis, Danis aliis placuere. Henricus ille noſter ad artabarum initio prioris generis ſocietatem inſtituit; poſtmodum Iacobrigæ ſecundi generis aliam.

facta, argumentum hoc esto; quod, cum hi nos ad hæc fere tempora fuissemus, quales illi olim, a quibus malum accepimus, Galli; (1) jam modo isti emendato errore tanti sunt, quanti sub primæva illa nostra Disciplinarum sobrietate nos fuimus: videlicet Doctores hominum; terrarum domitores; maris Domini, Orbis qua latè patet emensores simul, & arbitri. Adeo verum est imperia nos armis tueri, arma vero ipsa recto disciplinarum usu moderari: quod si istæ conciderint, non diu tantæ superstes ruinæ summa Reipublicæ constabit.

Arripuere statim præclaram studiorum rationem Angli, Regia societate inita; imitati Moschi; æmulatæ omnes propemodum (si nostram demas) nationes. Quod si mirère gentes, dum Lusitana quondam gloria viguit, vix non obscuras ad tantam subito laudem, atque potentiam conscendisse; id vero omne societas prætulit Scientiarum. Galli, Galli illi olim inani conatu Brasiliam pertentantes, ac parva nostratum manu depulsi, papæ! quibus illi modo classibus pervagantur maria, atque nova condunt

---

(1) Dominus de Regio, Vir Gallus, adde Oliveiram quendam Hollandum, gente & fide nostra ejurata (erat enim Lusitania oriundus) Lusitanis quasi mortalium ineptissimis obtrectant. At vero meminissent hi vellem, aurea maiorum nostrorum tempora: suorum vero non ita pridem ferrea. Qui enim ea tempestate Angli, Hollandi, Galli, ceteri, si ad maritimæ Potentiæ gloriam spectaveris? Si nos quidem modo inertes: at illi tum inertissimi. Quod si Themistocleum illud verum est (quod verum esse omnes fatentur) *tenere eos terram qui mare tenent*; vide quo illi loco erant, quo veteres Lusitani? Utinam modo iisdem artibus uteremur!

dunt imperia. Condidit, extulit, æquavit cœlo homines ſcientiarum ſocietas.

Angli quoque Dani, Gothi ſuis quondam contenti brumis quanta illi jam navium copia immenſam illam Orientis, quam nos edomuimus oram, pernavigant, luſtrant, exhauriunt! Societas hæc omnia ſcientiarum Anglis, Gothis, Danis conceſſit. Quid Moſchi? gens non ita pridem lapidi, fungove ſimilis? Unde illi in tantum ſubito ac tam potens imperium ſubvehuntur? Subvexit Petropolitana ſcientiarum ſocietas.

Nos vero interim excordes ac præteritæ obliti gloriæ jaceremus, ni Josephi Primi Luſitaniæ Regis imperiis ad novum antiqui nominis decus, nova ſtudiorum ratione niteremur: nec tamen ei, niſi incipiendi laudem fatum conceſſit: tanta quippe Mariæ ac Petro Auguſtis gloria ſervabatur.

Hi vero novam ſtudiorum formam inſtitui vix dum cæptam, quanto, Deus immortalis! ſubditorum bono, quanto ſpei publicæ incremento ad ſummum gloriæ apicem evehere meditantur! Hi Matheſeos, Philoſophiæque alumnos beneficiis vere Regiis confoventes, veſtrum omnium, adoleſcentes Optimi, ardorem, atque ingenium ad utiliſſima regno ſtudia promovent, pelliciunt, nutricantur. Horum videlicet beneficio ſchola Oliſipone nautica renata eſt, quibus poſtliminio ſtudiis ad antiquam navigandi gloriam revehamur. Hi novum Luſitaniæ

Co-

Codicem molientes, ſummam Jurisprudentiæ arcem tenere vos monent.

Unum eſt atque id benefactorum erga Patriam, erga Conimbricenſem Academiam maximum, quod de Piiſſimorum Principum caritate, atque in viros ſapientes amore expectemus; ut præformatam a JOSEPHO Rege Potentiſſimo, atque in novis Academiæ decretis (1) inſtitutam, ſeu reſtitutam potius Regiam Henricianam ſocietatem ſcientiarum exequi quantocius jubeant. Poſtulat Luſitana, imo Univerſa id Eccleſia quæ duos ei mundos debuit: poſtulat Orbis ipſe terrarum, qui ſemetipſo per eam ſe maiorem invenit: poſtulat ipſa noſtrum omnium Parens Luſitania, quam, tandiu, quo ad illa heroum ſocietas vixit, vixiſſe & ipſam in imperio meminimus.

At vero hæc veſtrum principio omnium, Adoleſcentes Optimi, cura eſto. Noſtis egregiam initio

---

(1) Joſephus I. Luſitaniæ Rex Auguſtus præclaram in Academia Conimbricenſi literariam Societatem conſtituit, ſtatuens Congregationem Præceptorum Generalem ex Medica, Mathematica, & Philoſophica Inſtitutione factum iri: has vero munera, & officia ſocietatibus id genus conſueta præſtare. Vide Academiæ Statuta parte III. Lib. 3. dos Curſos das Sciencias Mathematicas &c. Decreto de S. Mageſtade na fronte do Livro num. 7.

Hei por bem conſiderar as ditas tres Profiſſoens de Naturaliſtas, Medicos, e Mathematicos em huma Congregaçam Geral, a qual tenha por inſtituto trabalhar no progreſſo, adiantamento, e perfeiçam das meſmas Sciencias DO MODO, COMQUE SE TEM PRATICADO NAS ACADEMIAS MAIS CELEBRES DA EUROPA, melhorando os conhecimentos adquiridos, e adquirindo outros de novo. . . . . Conforme aos Eſtatutos que vaõ por mim preſcritos na IV. parte.

Quæ pars IV. deſideratur & omnium votis a clementia Regum noſtrorum promulganda adhuc expectatur.

tio HENRICI; præclaram insuper, quæ modo Parisiis viget, Londinensem quoque societatem Regiam privatorum studiis coaluisse: tum Reges Galliarum, Angliæ, ceteros præclara privatorum cœpta regia auctoritate probasse. (1) Nempe his artibus quæ non suæ sunt, sed nostræ jam fuerant, Gallos, Anglos, Danos, reliquos maris Dominos intuemur. Quibus modo classibus operitur mare, quibus modo Thalassiarchis tremefiunt terræ, quibus modo imperiis subjiciuntur gentes, Opes hæ nostræ sunt, imperia atque divitiæ, quæ a Parentum nostrorum manibus exciderunt.

Rapuit non vis hostium; sed nostrorum inscitia: amisit, non militum, non Ducum infirmitas, sed imprudentia: non homines, non arma, non naves deerant, non ingenita Lusitanorum virtus: mascula illa, atque ad Patriæ utilitatem INSTITUTA, ut olim, corda defecerunt.

Heus, vos generosa Lusitanorum JUVENTUS, vos, inquam, renascentis Lusitaniæ spes, renisæque in pedes, atque surgentis e sepulcro Patriæ sustentaculum: PATRIAM, amabo, ipsam intuemini LUSITA-

---

(1) Academia Linceorum Matheseos & Philosophiæ in Urbe a D. 1603. e quorum Cætu Galileus J. B. Porta, alii.
Regia Academia Parisiensis instituta est anno D. 1656.
Suinfurtensis Societas in Germania a. 1652.
Regia Societas Britanica a. D. 1660.
Academia del Cimento apud Italos a. D. 1657.
Leopoldina Vindobonæ a. D. 1697.
Recentiores aliæ Petropolitana, Holmiæ, Berolini, Copenhague, Hispalensis, & hoc anno 1778. recens Institnta Neapolitana.

TANIAM illam Orbis quondam Domitricem, ac Dominam: nunc vero e profundis, quibus obruebatur, ignorantiæ cineribus, pallescenti similem, nec firmo satis vestigio ad vos hucce pergentem. En ipsa protensis ad vos manibus: ad vestrum (infit) adolescentes Optimi, subsidium ægra dudum, & labans adhuc mater accurro. Vos, vos ego appello, inclita veterum Lusitanorum propago, heroum generosa soboles, quos nempe antiquæ meæ quondam virtutis atque potentiæ instauratores expecto. Ubinam modo antiquum illud vestrum orbis ac cœli emetiendi studium? Ubinam generosus abnavigandi ardor?

Num nam & vos Lusitani non estis? Lusitani ipsi quidem, at pauci numero, inquitis, neque viribus ad tanta impendia comparati. Næ: pauciores forsan, quam qui Alphonso Rege, & Arabas Lusitania pellere, & urbes, ac moles immortalitati condere, & regnum copia rerum omnium ditissimum excitare valuerunt? Nisi forte a maioribus degeneres, Lusitanorum nomen, non ingenium retinetis. INGENIO quidem (aitis) pares; at inopes modo, atque omnibus ad heroica illa quondam cœpta imparatissimi. Nunquid vero imparati magis, quam JOANNE PRIMO Rege, cum bello Hispanos, occidione Mauros, terrore cunctos inermes licet, & parva manu perculistis? Cum, inquam, HENRICO privatis opibus auspice, per immensa pelagi & terrarum spatia vagabamini?

Lusitani iidem (ſobolem agnoſco meam) Vos eſtis qui orbem terrarum victoriis peragraſtis; qui virtute, opibus, ſapientia mortales in univerſum omnes in ſummam veſtri admirationem rapuiſtis: inopes modo, impotes, imparatiſſimi, ſed ab his artibus tantum, quibus illa majores veſtri perpetrarunt.

At vero adſunt, qui vobis ea omnia diſciplinarum adiumenta parent, ornent, exhibeant, Reges nimirum Fidelissimi Maria & Petrus Augusti. Adſunt Regiæ maieſtatis Administri, regio & ipſi ſanguine, regiis moribus literarum bono invigilantes; alter ſummo ingenio, labore, ſtudio 30 abhinc annos in rebus Mathematicis contritus: alter a primis ſtatim unguiculis naturæ excultor atque obſervator acerrimus. Adeſt Vir Excellentiſſimus D. D. Franciscus de Lemos Faria Pereira Coutinho, Urbis hujuſce Deſignatus Præſul ampliſſimus; quem Virum de Cœlo in bonum Academiæ lapſum, uti ejus modo Principem, ita jugiter bonarum artium Parentem, Optimarum Fautorem, omnium vero, ſi expediat, Præceptorem habetis uti zelo, ita ſapientia laudatiſſimum.

Tot ergo auxiliis, tot exemplis, ac ſtimulis incitati quid hæretis? quid moramini, Adoleſcentes Optimi? antiqua illa demum ſtudia capeſſite: maiorum veſtrorum veſtigiis lubenter inſtate: Solidam inite Philoſophiam, quæ colendis agris, quæ ar-

artibus & commercio expoliendis insudet. Nauticen, nostra quondam regna, repetite: Tacticen, Architectonicen, Pirotechnicen mathematicis studiis expolite; istorum vero omnium erudita inter vos vicissim sodalitia conserite. His ego quondam artibus; his Gentes modo aliæ cultiores; his (si sapitis) vos quoque summa omnium laude regnabitis.

CONIMBRICÆ:
Ex Typographia ACADEMICO-REGIA,
Anno Domini M.DCCLXXVIII.
Cum facultate Regiæ Curiæ Censoriæ.

